

Frang Gizella

Carpe Diem?

Zentai László: Rebeka, meg az a 66. senki odafönn

Nehéz dolga van az ismertetőt írónak Zentai László legújabb regényével. Ugyanis a kritikus is olvasó, s mint bárki, aki regényt fog kezébe, ő is hagyja a szöveg kibomlásával sodortatni magát, s nem ment az asszociációktól sem. Amikor az ember Zentai László könyvét olvassa, főként a címlapon megjelenő irigység szimbólum és a bevezetőként felfogható Márai-idézet alapján valami nagyon súlyos morális összegzést vár a szerzőtől. Ráadásul a regény első felében még nem igazán tudja, kik is a szereplők. Nevek és jellemzők tűnnek elő, de az asszociációk tovább lendítik a fantáziát, s az olvasó már Goethe *Faustjának*, Madách *Az ember tragédiájának* szellemi magaslatában jár, sőt Salinger filozofikus abszurditása, Nagy András esszéregényeinek útkeresése (és még sorolhatnánk) is gondolatkísérletként felvillan, hiszen éppen Rebeka (a gyengébbik nem, Éva utódja) gondolkodik a teremtés koronájának nevezett emberi lényről. Mert hogyan is írja a Genézis? Ádám teremtése után szegény Jóisten elégedetlen, nem érzi tökéletesnek a teremtményét. Addig nem pihenhet el, amíg Évát már nem sárból, hanem a férfi oldalbordájából meg nem alkotja társnak. „És látta Isten, hogy jó”... Vagyis a szerző korán deklarálja, hogy a férfi-nő ellentmondásos egységét állítja regénye fókuszába.

Hamar rájövünk azonban, hogy valamiért mindezt az író balettcipőben billegő vaskos humorral teszi. A recenzor, amint idáig eljutott, már illeszti is ujját a *Del* bilentyűre, mert úgy érzi, az eddigi eszmefuttatások igazságai szétfoszlanak. Ugyanis a regényben tovább haladva az idepötyögött asszociációk, benyomások második olvasatra mintha felszínesekek, pillanatnyiak, mulékonyak és megcáfolhatók volnának, de mintha mégsem vesztenék el érvényüket... Mert úgy tűnik, a regénybeli abszurd valóság az eddigi filozófiai, teológiai hagyomány negatív képét hozza, ahogyan Zentai egy helyütt meg is fogalmazza: a darwinizmus fordított képlete érvényesül, vagyis az ember visszamászott a fára...

S ezt az eszmefuttatást tovább tágíthatjuk azzal, hogy próbáljuk megfejteni, ki a címben szereplő Rebeka, s ki lehet az a 66. senki odafönn. Úgy tűnik, az utóbbi maga az író, de Goethére vagy Madáchra utalva akár maga Lucifer is lehet. Később azonban nevet kap: ő Zajácz Mihály, s kiderül, egyáltalán nem luciferi alkat! Sőt inkább korabeli, átlagos ember.

De melyik kor emberei a szereplők? Gondoljunk Szeneczey Rebekára, Hajnóczy Erzsikére, Huncut Hubára, Zajácz Mihályra vagy Tönköly Tihamérra...

A 66. senki odafönn, alias Zajácz Mihály egyes szám első személyben kezdi írását,

ő maga a narrátor, s még arra is vállalkozik, hogy értékelje anyáik-apáik korát, vagyis nagyjából a teljes, morálisan hanyatló XX. századot. Ezért is gondolkodhatunk azon, hogy Zentai László művét az esszéregény műfajába soroljuk. Ő adja tehát meg a történet időkeretét, valójában saját generációjának végigélt történelmi időszakát, s onnan nyúlik vissza egy-egy villanásra a korábbi történelmi eseményekhez úgy, ahogy azok a regénybeli családok életét formálták.

A két szálon futó cselekmény végtelenül profán: két diákbarátság és mellette egy szerelem. Bár mondhatnánk, több annál, mégsem találjuk meg a romantikus érzelmeket. Zajácsi Mihály és Tönköly Tihamér diákkorukba nyúló barátsága ugyan kitart a XX. század végéig, de ez a barátság inkább diákkori nosztalgia. Mi sem bizonyítja jobban, mint a sok évtized után a Borostyán Cukrászdába szervezett találkozójuk, ami bár felidézi, vissza nem adhatja a diákkort, hiszen az egykori fő vonzerőt jelentő csinos felszolgálónővel már nem találkozhatnak. Sőt: a várt varázslat szertefoszlik, amikor az új pincérlány megjelenik. Ő már egy új kor gyermeke, unott és jellegtelen. De nem csak ő hozza a változást: minden átalakul. A két egykori, reményekkel induló fiú különböző életutat jár be. Azonban közös bennük, hogy ezek az életutak mindennapiak, nincsen bennük hősiesség, a lendület is megkopott, s részükről az elégedett összegzés inkább beletörődés, mint büszke sikerélmény. Ugyanígy Szeneczey Rebeka és Hajnóczy Erzsike barátsága is változik, bár kettejük esetében a gyermek- és diákkori szálak nem minden érdek nélkül valók voltak. Ez Huncut Hubának, Erzsike unokabátyjának megjelenésével lesz igazán egyértelmű. Míg korábban Erzsikének volt szüksége Rebeka segítségére, most Rebeka szorul Erzsike beavatkozására. S bár mindent tudnak egymásról, együtt is dolgoznak, az ő barátságuk is megszokottá válik, felszínes marad.

A cselekményszálak linearitását meg-megtörik a történelmi visszaautalások, emlékezetfoszlányok, múltidézők, s mindehhez a szerző szükségesnek látta, hogy moralizáló keretet illesszen. Az esszé jellegű bevezető tükreként a zárás is válaszkéréses: vajon a deheroizált korban beszélhetünk-e bűnről, s ha igen, mik azok? Állítja itt is, ahogy a kezdeteknél is, hogy az emberi tisztesség legyőzhetetlen, s hogy az életben nélkülözhetetlenek a morális tartalmak. Talán azért is szükséges ezt deklarálnia, mert a saját sorsát a regényben leginkább irányító Rebeka is bűnben találja meg a boldogságát: egy nős ember társa lesz. Pedig Rebeka mélyen vallásos, mégis ő harcolja ki a férfi szerelmét. Miközben elítélhetjük ezért, menthetjük is őt. Hiszen azzal, hogy magához köti Hubát, a csélcsep, már sokadik feleségétől váló embert hűséges, többgyermekes családapává teszi, egyházához visszavezeti...

A fő helyszín, ahogyan azt a korábbi, a *Bolhasípok Jankó városában* (2020) című regényében is láthattuk, egy „rezdüléseitől is aluszékony, hazájához és népéhez is hűséges, de rettenetesen konok kisváros” (11. p.). S ha a népszavazás 100. évfordulójáról még nem hallott olvasó ebből nem tudta azonosítani, a felsorakoztatott többi jel-

lemzöből biztosan sikerül, hiszen olyan emblemikus épületek és közterek jelennek meg, mint a Kecse templom, Lóver, Várkapu, Pannónia Szálló, Szürkék temploma, Deák-tér, GySEV, Borostyán Cukrászda, Konvent, Fáber-rét, Deák-kút, Tacsí-árok, Lenck villa, Líceum, Széchenyi István Gimnázium, a Selmecről átmenekített Egyetem stb. A soproniak vagy Sopront jól ismerők pontosan látják lelki szemeikkel a felvillantott helyszíneket, s örömmel konstatálják, hogy a „magasságos” főváros helyei sem mindig hízelgő megvilágításban villannak föl: „A budapesti vörös olajfák hegyén néhány hóhér villájában”... Itt már a sajátos írói nyelvi fordulatok, véleményny tükröző sűrített képek jelennek meg, amire később ki kell térnünk.

Most azonban kanyarodjunk vissza a helyszínhez: a kisváros környékén lévő falu is megjelenik, hiszen a két lány, Rebeka és Erzsike ott nő föl, s pedagógiai tanulmányaik után oda kerülnek vissza, sorsukban pedig keverednek a faluban szerzett gyermekkori élmények, a diákévek városi benyomásai, és a már felnőtt ifjú hölgyek otthoni tapasztalatai.

Érdemes kitérnünk a mellékszereplőkre is, hiszen a soproniaknak így teljes a korrajz! Ugyanis olyan azonosítható alakok villannak fel a történetmesélésben, akikkel a mai 50-es és idősebb korosztály találkozhatott. A tanárok azonosítása nemcsak a körülírásokból lehetséges, hanem még a keresztnév is segítenek, hiszen a keresztnévek szerepeltetésével is tisztelték el a szerző. Lássuk, kiket vett fel Zentai László e szeretnivaló soproni tablóra! Loli bácsi, a fényképész (Lobenwein), Mester (Krasznai Ferenc), a híres tornatanár, edző, Laczy István, a legendás orvos, Szeder (Sámson) Klára, a szeretett magyartanár, Ódor (Czobor) László, a fiatal orosz tanár, Halmos (Höfle) József, az igazgató – és még sorolhatnánk. Hogy mi szerepük van a regényben? Néhányuk a történeti hitelességet erősíti, hiszen a város emblemikus alakjai voltak, mások a szereplők életének részeseként segítették tanítványaikat, vállalva a hatalom retorzióját is.

Természetesen a mellékszereplők között megjelennek a kor jellemző figurái, a párttitkárok, téveselnökök, a deklasszált elemek, a Felvidékről áttelepítettek, az Erdélyből menekültek is. Ők általában a főszereplők családtagjai, felmenői, vagy azok sorsát befolyásoló alakok. Cselekedeteikkel, erkölcsi motivációikkal a szocializmus tisztul, torz, kegyetlen és embert nyomorító rendszerének kiszolgálói.

Zentai László könyve ettől lesz korrajz, hiszen nem csupán a főszereplők életének jelentős eseményeit jegyzi le a szerző, hanem azok történelmi, politikai háttere is megjelenik a történetben. S bár eddig a hitelesítő helyszíneket és városi figurákat vettük sorra, van olyan részlet, ami mögött ugyan nincs tárgyi pontosság (ilyen az óvóképző egyetemre válásának a dátuma), mégsem tarthatjuk ezt hibának, ugyanis éppen a társadalomrajz egyik szelete ez: a magát különböző politikai-ideológiai rendszerekbe átmentő értelmiségi, vezető bemutatása.

Ugyancsak a korrajzhoz tartoznak azok az egyszerű iparosok, akik tisztességes

munkával keresik a kenyerüket, nem akarnak belefolyni a politikába (Zajácsi apja, aki tetőfedő mester, s művezető), vagy a Felvidékről áttelepített grófnő, Tönköly Tihamér nagymamája), azután a Zajácsi fiú anyja, akinek viselősen, mindenórásan is vasgyári munkásnőként kellett dolgoznia, Szeneczey Rebeka apja, aki a téesz főagronómusaként is megmarad dogmatikus keresztény, s bár a tsz-elnök magabiztos, családját szerető, embernek tartja, a téesztagok faragatlan tuskónak nevezik. Folytathatjuk a sort Tönköly Tihamér apjával, aki '56-ban letépte a vörös zászlót, ezért disszidált, esetleg Hunczut Hubával, aki ugyan főszereplő, de a neveltetése és ifjúkori élete közötti hatalmas ellentétet mégis a kor ideológiája, erkölcsisége okozta, ugyanis a mindennap ministráló, papnak szánt fiúból egy élvhajhász férfi lett, akit apák és bátyák baltával üldöztek esténként a kisváros utcáin. Miközben Rebeka mélyen istenhívó, barátnőjének, Erzsikének az apja a tanácsstítkár.

A fő helyszíneken játszódó szálakban csak említés szintjén jelenik meg a politika szörnyűsége, maguk a főszereplők, talán, mert ők még fiatalok, nem érzik át a nemzeti sorstragédiát és az ideológiai nyomorúságot, ők élnek mindennapi életüket. Jelmondatuk lehetne a sokféleképpen értelmezett ókori mondás: *Carpe diem* (*Élj a márnak!*). Míg szüleik generációja megharcolt a rendszerrel, ők már csak saját boldogulásukat, boldogságukat keresik. Gondoljunk itt Hubára, aki a hedonista figura fő megtestesítője, az apai szigor elől menekülő Rebekára, aki a szerelemben keresi az élet fő célját, Erzsikére, aki olykor irigykedik barátnőjére, de összességében elégedett a tanítói sorssal, vagy a mindig fennhéjázó Tihamérra, aki mindenkit gyűlöl („a papokat, a zsidókat, az ateistákat, a kommunistákat meg a parazitákat... magamagán kívül mindenkit – 21. p.), illetve az örökké szolgálatkész Misire, aki magas rangú hivatalnokként találja meg a boldogságát.

A kort tehát nem a szereplők életéből, hanem a narrátori szövegből ismerhetjük meg, hiszen a jobbára saját magukra figyelő főszereplők, mondhatnánk, ösztönlények, élhetnének bármikor, akár napjainkban is. Az író, mint 66. senki, a nyelvi lelemények és sajátos fordulatok egyéni felhasználásával jeleníti meg az elmúlt század gyötrelmes éveit, s ugyanilyen nyelvi fricskákkal jellemzi szereplőit is. Álljon itt néhány példa! Tönki „olyan, mint az a hím páva, amelyiknek nincsenek színes tollai, de lehet, hogy a legutóbbi vesztés ütközetben megkopasztották ... úgy csámpázott, mint egy pálcán függő marionettfigura” (21. p.). A Rebekák (nők) az „örök rebellió...”, az orruknál nem látnak tovább, ... e század agyonsminkelt, élőhússá tárgyiasult teremtményei... Legálább annyira érzéketlenek, mint amennyire érzékenyek a világ dolgaira... Gyakran az irigység sárga virágai. Gyalultatlan műveltségük megfelel a szellemvilág éghajlati viszonyainak” (8. p.). A Hubák (férfiak) szimatja „akár tökéletesebb is lehetne minden néglábuénál, de nem képesek megfelelően használni az érzékszerveiket... Vagy meglátják Rebekában a Rebekát, vagy meghallják bűgő hangjában Karády Katalint, esetleg testének arányaiban Vénuszt, de együtt a hármat sohasem” (9.).

És hogyan is jutottunk el idáig, ebbe a tudathasadásos állapotba? Zentai narrátora azt is elmondja: a vörös világ „tudatosan kizárta a legfontosabbat, azt az utat, amely hitet, erőt és tiszteletet parancsolhatott volna, bizonyosságot és biztonságot, kitartást, és mindnyájunknak azt a féltő kezet, melyet Jézus nyújtott évezredekken keresztül a földi embereknek” (94. p.). Mert, mint mondja, „keményen figyelő szem és lesújtó vasöklől mozgatja a társadalmat” (101. p.)

A kemény, vádló mondatok között felsejlik a felelősségtudat, az általános bűnbánat is: „Elhamvadtak a példaképek... Kalapáljuk, kenegetjük a bádoglelkünket... Csám-pássá formáltuk ezt a világot, mert olyanná akartuk” (7. p.).

E súlyos állítások mellett a történet szálait könnyed kornyelven, humorral bontja ki Zentai László. A könyv tele van ellentmondásokkal: a nemzeti történelmi kálváriák, a múltbéli egyéni tragikus sorsok felvillantása mellett megtalálhatók a hedonista antihősökként élő emberek. Az esszé jellegű szakaszok mögé az olvasó odateheti a fájdalmakat, a történet felszínén azonban megtörténnek a dolgok, olykor csak úgy, olykor akarattal. A tartalmas élet jelentése is valami felületes letté változott. A főszereplők egyáltalán nem mély, drámai jellemek, romantikájuk is halovány. Küzdeni talán leginkább Rebeka küzd Hubáért, de önmagával, neveltetésével már kevésbé...

Ez a felszínes világ – Zentai meglátásában – Isten nélküli, ideák nélküli, hősök nélküli, valós és mély gondolatok nélküli, Orwellt és Koestlert is túlhaladóan abszurd társadalmak kora. Lehet-e ebben drámaiságot keresni? Van-e itt valódi katarzis? Ezt az olvasónak kell megmondania.

Aki a szavak jelentését a kor/korok történelmi tükrében értelmezi, az meglátja a szarkazmust a szövegben. Hogy megérti-e ezt az úgynevezett „z”, illetve a már az ábécéből is kicsúszott generáció, majd kiderül. Félő, hogy az azután a nemzedék után jövőök, amely holmi „trendi” szlogenekkel kiakolbólította nyelvünkől veretes, sokévszázados/évezredek magyar szavainkat, hogy feloldódva a Coca Cola-feelingben és az energiatalok bombasztikus, médiasulykolta hatásában, életének vezetője helyett a média gyeplőjét szájába véve hagyja, hogy csak úgy megtörténjenek vele a dolgok, s közben azt hiszi, ura sorsának, már kevésbé birkózik meg a szarkazmus stílusjegyeivel. A szocializmusban felnövő korosztályok azonban bizonyára sokat fognak derülni a szerző kiszólásain.

Aki nem akar drámai feloldódást keresni, megteheti, hiszen éppen azért, mert hiányzik a jellemek mélysége, mert a szereplők felszínesen élik életüket, nem is okoz nagy fejtörést, hogyan olvassuk a regényt könnyed nyári olvasmányként. Ha ez utóbbi szeretnénk Zentai László könyvében látni, akkor csak a „storyra” és a humor nyelvi megoldásaira koncentráljunk! Ez már valóban a mi személyiségünkön múlik!

(Civil Flotta Kiadó, Budapest, 2021)